

XLIX. LETNIK

1929

XI. ŠTEVILKA

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

PROSVETNA ZBOROVSKA
PRODUKCIJA PRI SLOVENCIH

MARIJ KOGOJ

Kakor pri vseh narodih, tako je bilo petje tudi v naši glasbi prva stopnja razvoja. Razumljivo more biti to človeku predvsem radi tega, ker je pevski glas v neki meri vsakomur na razpolago, tako da se ga v trenutku, ko bi razgibano čuvstvo zahtevalo, lahko posluži.

Že od prej so ljudje poznali neke glasbene elemente v obliki ponavljajočih se drobcev, katere jim je največkrat narekovalo delo. Z njimi so dajali delu tempo, ali pa so jih uporabljali tedaj, ko je bila potrebna istočasna kretnja ene skupine. Čimbolj je delo zahtevalo sodelovanje razuma, tem bolj so se morali ljudje omejiti na omenjene elemente; kakor hitro pa je bilo delo bolj mehničnega značaja, so misli iskale svoje zaposlitve drugje. Če je torej pri takem delu prišlo do petja, mu je bilo mogoče posvetiti neprimerno več pozornosti kakor sicer. Največ pa je k temu razvoju doprinesel prosti čas, ko so se ljudje nevezani prepustili petju. Tako so iz teh drobcev polagoma nastajale napevom podobne tvorbe, anonimno pesmi, ki so v ponavljajočem se petju dobivale vedno popolnejšo obliko, dokler ni tega toka ustavila prodirajoča civilizacija.

To se je zgodilo tisti čas, ko so pri nas vpeljali železnice. Iz tega sledi, da predstavlja zadnjo postojanko v razvoju naše narodne pesmi tako zvana «doba vozarjenja», ko so ljudje vse prepotovali na vozeh. Mogoče se pri nas ni nikoli toliko pelo kakor takrat. Nastali so tedaj tudi tako zvani «ljudski pevci», ki so zlagali besedila in napeve za vse javne prilike, ob katerih so jih ljudem tudi peli. Njih namen je bil predvsem, ljudi zabavati. Ker pa bogve kakih napevov niso mogli stresati iz rokava, je jasno, da je treba iskati uspehe njihovega udejstvovanja predvsem v zavijanju besedila. V

kolikor so mogli biti napevi že doma preišljeni, je pa mogoče, da so le nekaj doprinesli k tvorbi narodne pesmi, kolikor je tisti čas še vedno nastajala.

Tej dobi je sledila prva faza umetne pesmi, ki obsega nam znane tvorce napevov. Poleg Slomška se je v tem najbolj odlikoval Blaž Potočnik s svojimi napevi, ki so se razširili in do zadnjega časa obdržali po vsej domovini. Semkaj pa moramo prištevati tudi Fleišmana, Hašnika, celo Riharja in Miroslava Vilharja (ki je podobno kakor prej Potočnik preplaval domovino s svojimi napevi), dasi so napevom začeli podstavljati harmonsko podlago. S tem so ustvarili začetek zborovske literature, vendar pa je ta harmonska podlaga uporabna le v popravljeni predelavi.

Važno je, da je bil razvoj od tedaj strnjen in stopnjevan. Da je bil ta razvoj zelo počasen, je razvidno iz okolnosti, da tedaj še sploh ni bilo pevskih zborov in da so skladbe morale ponajveč izhajati v samozaložbi. Šele okoli leta 1860. so nastali prvi pevski zbori, ki so takoj začeli uvajati med koncertne točke tudi slovenske zборе, začetkoma v pičlem številu, to pa zato, ker jih v večji množini ni bilo na razpolago. Založniško vprašanje pa je bilo nekako rešeno, ko se je leta 1872. ustanovila «Glasbena Matica», ki je začela izdajati skladbe svoje dobe.

V drugi polovici 19. veka se je s kompozicijo zborov ukvarjala cela kopica ljudi: Lebani, Kocijančič, Hajdrih, Vavken, Sachs, Volarič, Pirnat, Fran S. Vilhar, Nedved, Vogrič, Korun, Juvanec, Hudovernik, Ipavci, Gerbič, Jenko, Sattner itd. Vse te pesmi karakterizira neko domorodno občutje, ki se kaže v izberi tekstov in v duhu skladb, ki so pisane za prilike manifestacij narodnega mišljenja in mišljene za veliko množino pevcev, ali pa so enostavne ljubezenske pesmi, namenjene družbam, ki so se sestajale pri kupici vina, ali pa hodile pet dekletom pod okno. Zato sta obe omenjeni vrsti zborov pisani za moški zbor, ljubezenskih pa mnogo samo za štiri pevce. Ker se je pa zgodilo, da so družbe imele včasih med sabo kakšnega boljšega pevca, so tisti čas komponirali tudi zборе z vpletenim solostavkom. Vendar pa so te skladbe po večini šibkejšega kova in bi pri strogem presojanju komaj katera vzdržala.

Vendar pa je čitalniška doba ustvarila tudi nekaj mešanih zborov; kar je pri tem zanimivo, pa je to, da so ti zbori neprimerno čistejši (primeri Lebane, Volariča, Ipavce in Fr. Vilharja). Ženskih zborov tako rekoč ni.

Rodoljubni zbori čitalniške dobe so junaško mogočnega značaja, ljubezenske pa so lirične in zelo podobne nagrobnicam. Živahnih je nekaj spisal Alojzij Sachs.

Mešani zbori so prozorni in lahkotni.

Tedaj so tudi začeli delati venčke narodnih pesmi, ki so našli mnogo posnemalcev do danes. Težko bi bilo reči, da ima le eden kakšno muzikalno vrednost, bodisi po načinu prireditve, bodisi po izberi napevov. Večinoma se vrstijo drug za drugim nekritično izbrani napevi. Razume se, da je med temi napevi kakšen tudi dober. Sicer pa ni imel izmed teh prirediteljev nobeden izrecnega namena, dati narodni pesmi dostojno lice. Od ustanovitve «Cecilijanskega društva» sta se v posvetnih pesmih nekaterih skladateljev mešala čitalniški značaj in cecilijanski duh (primeri: Foersterja, Fajgelja, Ferjančiča). Pri Aljažu pa se spaja cecilijanski duh s planinsko svežostjo, kakor se je vneti planinec tudi posluževal temu ustrezajočih tekstov (Gregorčič).

Čim bolj se je čitalniška doba bližala svojemu koncu, tem bolj je začela uspevati kompozicija mešanih zborov.

Tako pridemo do leta 1901. Tedaj so začeli izhajati «Novi akordi», glasilo nove generacije. Že prej je poskušal nekaj podobnega napraviti Fran Gerbič s svojo «Glasbeno Zoro», vendar novih moči ni mogel pritegniti. Zato je revija prenehala izhajati. «Novi akordi» pa so imeli zadostno idejno podlago v osebi urednika dr. Gojmira Kreka, duši vse generacije, in so si s svojim vrednotenjem glasbene produkcije priborili važno funkcijo v razvoju slovenske glasbe.

Najjačji reprezentant novoakordiške dobe je Anton Lajovic.

Medtem, ko je čitalniška doba ustvarjala le za svoje potrebe, torej: malo ustvarjala, ker so bile potrebe majhne, je doba «Novih akordov» razvidela, da produkcija ne bo napredovala, če se bo zadovoljila s tem, kar bodo narekovale potrebe, in se je postavila na stališče svobodnega ustvarjanja. Mesto da bi potrebe narekovale produkcijo, naj produkcija spreminja razmere. Tako so delali brez ozira na reprodukcijo. Obdržali so kompozicijo zborov, a začeli so se bolj zanimati za mešane. Njih glavna naloga pa je bila: ustvariti Slovincem neko množino kvalitetnih samospevov.

V kompoziciji zborov so delovali: Lajovic, Premrl, Adamič, Krek, Dev, Savin, Schwab, Pavčič, pa tudi ljudje starejše generacije, ki so se v novi atmosferi prav uspešno razvijali (primeri Gerbiča).

Pri opazovanju razvoja spoznaš, kako je vse nanašajoče. Značaj moških zborov novoakordiške dobe se v splošnem bistveno ne razlikuje od čitalniških zborov. Oni, ki so se borili proti njim, so bili predvsem: Savin, Krek, Dev, Schwab; Adamič, Mirk, Pavčič so se s tem duhom bojevali, ne da bi ga trajno premagali.

Najplodovitejši zborovski komponist te dobe je Emil Adamič, ki je iz čitalniškega duha prišel do modernega zbora, dasi njegova pot ni povsem jasna iz gori omenjenega razloga.

V kompoziciji mešanih zborov, ki jih odlikuje lahkotna prozornost, držita stik z mešanimi zbori čitalniške dobe zlasti Premrl in Krek. Lajovic daje svojim zborom težji značaj, po navadi stimungo. Adamičevi zbori so povsem različni v kvaliteti in značaju. — V tej dobi pa je nastalo tudi par moških zborov z vpletenimi soli, ki imajo večjo vrednost (primeri: Savin «Kosa», Premrl «Trojno gorje»).

Artistično so zbori novoakordiške dobe v vsakem oziru zloženi bolj umetno; bodisi melodično, harmonsko ali modulatorično. Kontrapunktičnega dela po večini ne poznajo.

Z izbruhom svetovne vojne so «Novi akordi» nehali izhajati. Bilo je to tisti čas, ko se je začela javljati nova generacija.

Svetovna vojna predstavlja v naši glasbi težak molk. Po vojni se je začelo naše glasbeno življenje počasi zopet gibati, razgibalo se še do danes ni. Kar izdaja «Glasbena Matica», že davno več ne zadostuje potrebam produkcije in je videti le kot nekako opravičilo napram ljudstvu in kulturi. Podobno je z «Novo muziko», lani na novo ustanovljena revija, ki naj bi priobčevala kompozicije mlajše generacije. Žalibog, revija nima nobene orientacije, kar se vidi iz naravnost malomarno urejevanega literarnega dela revije, kakor tudi iz priobčenih skladb, tako da ima prav malo smisla sodelovati, to pa zato, ker ni iz nje razvidna prava podoba sedanjega ustvarjanja. Danes nam je treba dobrega založništva in v duhu mlade generacije usmerjene glasbene revije.

V zborovski literaturi delujejo: Ravnik, Kogoj, Osterc, Ukmar, Škerjanc.

Mlajša generacija je doslej ustvarila tehnično neoporečne in vsebinsko močne zboré. Zlasti Ravnik in Kogoj, oba z moškimi in mešanimi zbori.

Medtem ko je čitalniška doba ustvarila zboré s konkretno vsebino, medtem ko se je novoakordiška doba izživljala v razpoloženjih, je mlada generacija začela izražati duhovno ekspresijo.

Glavne zborove kompozicije prejšnje dobe je predvsem izvajal pevski zbor «Glasbene Matice» pod vodstvom M. Hubada. Lotil se je tudi Ravnika in Škerjanca, vendar samo mimogrede. Prvi zbor, ki si je dal nalogo izvajati moderno pesem, pa je na novo ustanovljeni «A k a d e m s k i z b o r», ki je dal doslej izvajanim modernim zborom odgovarjajočo interpretacijo.

Kakor so svoj čas videli zbor v kvantiteti pevcev, tako je to naziranje začelo polagoma izginjati pred mislijo, da tvori zbor kvaliteta pevcev, toliko glasbeno izobraženih, da se morejo lotiti tudi najtežjih zborov, in to v interesu njih umetniške vrednosti, ki si mora priboriti uspeh, če je delo pravilno podano.

P E S M I

M I R K O P R E T N A R

PREBUJENJE

O, če gledam mesečino,
so vse misli mi svilene,
so vse želje mi koprene
tajnovite za kraljično.

V daljah temne, temne hiše:
so čuvarji velikani,
so čuječi pelikani
nad to deco, ki v njih diše?

V bližnjem razsvetljenem oknu
vidim par v objemu plesa;
mar gorim v plamenu kesa,
v bližnjem razsvetljenem oknu?

Skloni se vse niže, niže,
kaj bi z glavo nad zvezdami,
tuj obraz se v meni drami,
ura bije: bliže, bliže.

TIŠINA

Sredi reke sem obstal.
Mirno sem prekrižal vesli v čolnu,
kakor lastovica sem se pripel v nebo.
Enakomerno udarjajo valovi ob dno.
Če zaprem oči,
se njihovo pljuskotanje usmeri v melodijo,
ki ji ne vem besed.
Bregovi so daleč,
kot da nikdar nisem bil na njih;
hiše so tam in mesta in ljudje.
Oglasi se od časa do časa petelin;
v vetru se trese listje.
Veter skozi drevje šumi,
skozi visoke topole šumi,
topole, piščali ogromnih orgel.
Beli oblaki čez nebo hite.
Dobro je biti v čolnu:
preko nebesa romaš
in zemlja je daleč,
le njena pesem te doseza.

V ČOLNU

Visoko je v črno nebo in med zvezde
zarisano drevje ob bregu.
Mirno se reka kòt raztopljen kovina blešči.
Trdo in mrzlo padajo vesla.

Troje nas je v čolnu;
svetiljka je prižgana v dnu.
Besede so naše kot ptice mladolete,
ki jim še niso krila dorasla.
In onemoglo plahutajo:
ne najdejo opore med zemljo in nebom.
Blešči se nad nami rimska cesta,
na vzhodu je vstala plaha luč.

PODOKNICA

Kot visoke stopnice
se spuščajo obrisi streh:
preko njih šumi
svileno krilo noči.

Pojdi in zapoj
moji dragi pesem,
da se vsaj v snu nasmehne.

Ognjenik, ki je žgal,
meče sedaj lavo,
ki vse preplavi.

Ubogo njeno srce.
Daj, da se vsaj v snu
nasmehne.

J E S E N

Kadar blodiš med zlatim listjem,
ki ti pod nogami šumi,
glej v nebo,
sledi z očmi
letu ptic,
zgibaj in spreminjaj
oblake v pošasti,
v velikane;
poslušaj šelestenje
gozdov,
bodi ves v zlati svetlobi solnca,
v svetli modrini neba.
A nikar, a nikar
ne odpiraj svojega srca;
misi, zle ujede, bi se zajele vanj.

upleteš v večer
prihodnjega jutra sijaj.
A kadar se leto nagne . . .
Iz prsti in pepela si nas ustvaril, o Gospod.

BREBUJENJE

ODLOMEK IZ ROMANA — ANTON OCVIRK

Izidor se je prebudil. Ni se vedel v hipu domisliti, koliko časa je prebedel v polsnu. Skozi okno je dahnilo po poznem popoldnevu in prameni solčnih ognjev so se nemo plazili visoko po stenah. Potem se je vlila skozi odprto okno še svežost pomladanske zemlje, ki jo je prenesel veter z vrta. Od spodaj je prišel glas s pesmijo, ki jo je nekdo poltiho pel vase in se utapljal v otožni melodiji. Potegnila ga je za seboj. Pesem se je prelila v zamolklo temne barve, ki so soglašale s slikami, ki jih je videl, če je zaprl oči. Ni se ganil.

Vstala je v njem tesnoba od ritma in občutja grenke pesmi, v njej pa je dotrpel grozo, ki je v nečem minulem, razbitem, ki govori le še z usti spomina. — Blizu je obraz. Nagnil se mu je do lica. Beseda še vedno živa in dobra kot takrat. Vprašuje. — Čemu, Izidor? — Da bi vedel, čemu. — Korak še vedno isti. Znan do odmeva, ki ga odbijajo oboki. V cerkvi gore sveče in njih utripi trepetajo po obrazih, ki so zamaknjeni v molitev. Ogenj njegovih oči! Vse nemo zamaknjenje. Tudi zemlja še poje v cvetu in klasje v vetru. Drevesa ob reki šume. Ne veš, zakaj jih ne boli grgranje vrtincev in polzenje čolnov nizdol ob obrežju?

Obzorje, kamor so zablodile misli.

Miren večer. Potem vstane iz noči pesem, dokler ne usahnejo bele proge, ki jih riše mesec na stene. Planjavo prepreda bela mrena. —

Zavedel se je.

Z ulice so takrat prišli glasovi otrok. Hitri koraki. Ropotanje voz in avtov. Utrgal se je živ plaz in je potegnil za seboj vse, kar je našel na poti. — Tako gre naprej življenje. Nenehoma. Neizprosno. Izidorja je objelo. Ropot in šum se mu je vpil v misli in ga potegnil s seboj.

Stopil je čez ulico. Izognil se je znancem in zavil v stranske ulice. Ni čutil svojega koraka, komaj da je čutil telo. Drevesa na Bleiweisovi cesti so bila v zelenju in preko Tivolija se je razpelo zeleno